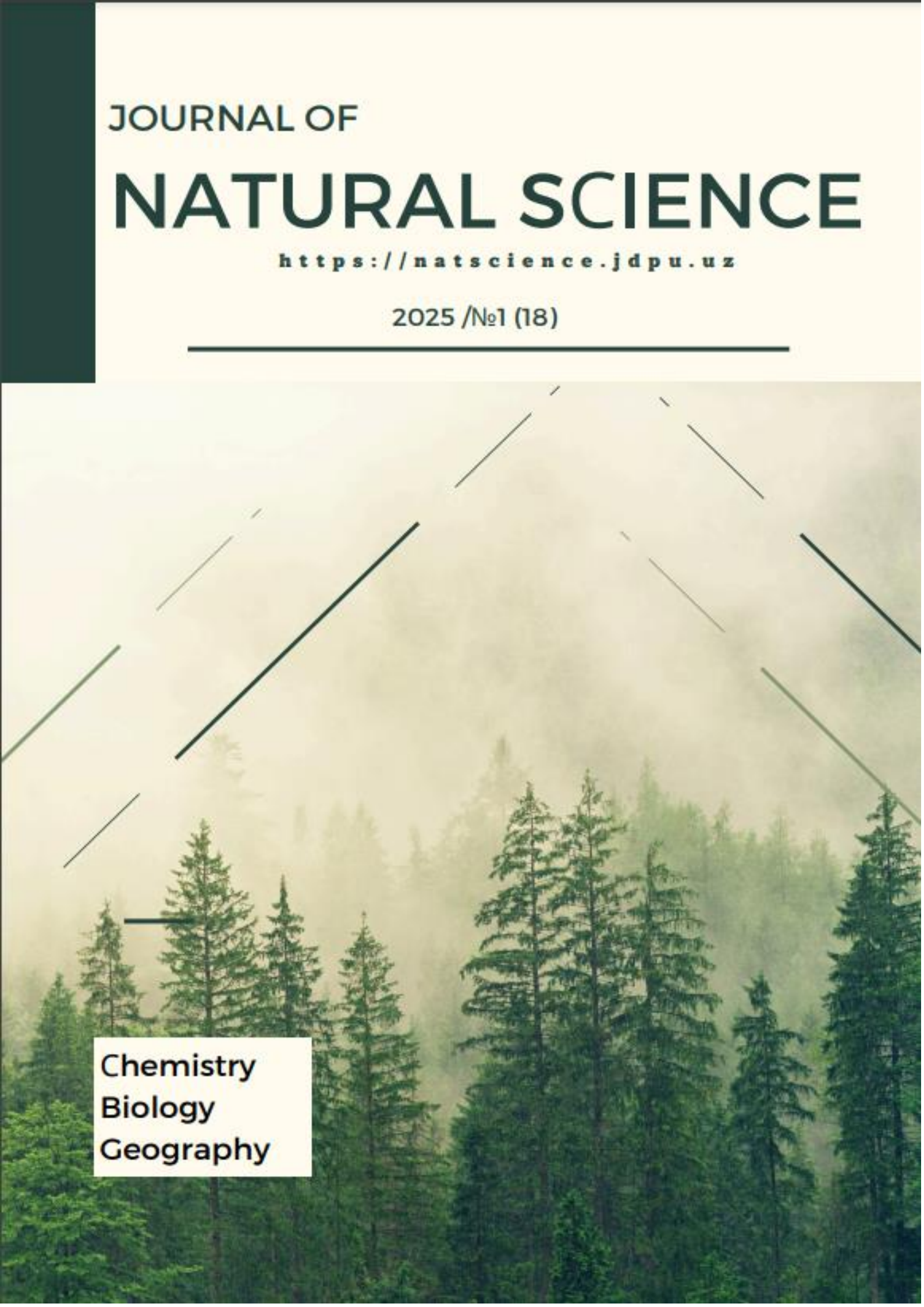

JOURNAL OF

NATURAL SCIENCE

<https://natscience.jdpu.uz>

2025 /№1 (18)

The cover features a misty forest scene with tall evergreen trees. Several diagonal lines, some solid and some dashed, are overlaid on the image, creating a geometric pattern. A white box in the bottom left corner contains the journal's subject areas.

Chemistry
Biology
Geography

<u>TAHRIR HAY’ATI</u>	<u>TAHRIRIYAT A’ZOLARI</u>
Bosh muharrir Yaxshiyeva Z.Z. k.f.d., professor	<u>Bosh muharrir</u> Yaxshiyeva Zuhra Ziyatovna k.f.d., professor <u>Tahririyat a’zolari:</u> 1. Yaxshiyeva Z.Z. – k.f.d., professor JDPU. 2. Shilova O.A. – k.f.d., professor I.V. Grebenshikov nomidagi Rossiya FA Silikatlar kimyosi instituti. 3. Markevich M.I. – f.m.f.d., professor Belarussiya FA. 4. Elbert de Josselin de Jong – professor, Niderlandiya. 5. Anisovich A.G. – f.m.f.d., professor Belarussiya FA. 6. Kodirov T. – k.f.d., professor TKTI. 7. Abduraxmonov E. – k.f.d., professor SamDU. 8. Nasimov A. – k.f.d., professor SamDU. 9. Smanova Z.A. – k.f.d., professor O’zMU. 10. Mavlonov X. – b.f.d., professor JDPU. 11. Usmanova X.U. – professor URUXU. 12. Qutlimurodova N.X. – k.f.d., dotsent O’zMU. 13. Nuraliyeva G.A. – dotsent O’zMU. 14. Sultonov M.M. – k.f.d., dotsent JDPU. 15. Xudanov U.O. – t.f.n., dotsent JDPU. 16. Murodov K.M. – dotsent SamDU. 17. Abduraxmonov G’.– dotsent O’zMU. 18. Yangiboyev A. – k.f.f.d., (PhD), dotsent O’zMU. 19. Xakimov K.M. – g.f.n., professor v/b. JDPU. 20. Azimova D.E. – b.f.f.d., (PhD) dotsent. JDPU. 21. G’o’dalov M.R. – g.f.f.d., (PhD), dotsent JDPU. 22. Ergashev Q.X. – dotsent TDPU. 23. Orziqulov B. – k.f.f.d., (PhD) O’zMU. 24. Kutlimurotova R.H.-SVMUTF 24. Xamrayeva N. – dotsent JDPU. 25. Rashidova K. – dotsent JDPU. 26. Inatova M.S. – dotsent JDPU.
Muassasa Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Jurnal 4 marta chiqariladi (har chorakda)	
Jurnalda chop etilgan ma’lumotlar aniqligi va to’g’riligi uchun mualliflar mas’ul.	
Jurnaldan ko’chirib bosilganda manbaa aniq ko’rsatilishi shart.	

Jizzax davlat pedagogika universiteti Tabiiy fanlar fakulteti

Tabiiy fanlar Journal of Natural Science-elektron jurnali

<https://natscience.jdpu.uz>

YALPIZDOSHLAR (*LAMIACEAE*) OILASI VA *THYMUS VULGARIS*

O'SIMLIGINING SISTEMATIK TASNIFI

N.O' Erkinova-magistr

N.T Xamrayeva-dotsent

X.Sh. Usmonova-talaba

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqola Yalpizdoshlar (*Lamiaceae*) oilasi va *Thymus vulgaris* o'simligining sistematik tasnifi yoritilgan. O'simlikning oilasi, turkum, turi va boshqa taksonomik birliklar tahlil qilingan.

Tayanch so'zlar: *Thymus vulgaris*, *Nepetoideae*, *Lamioideae*, *Ajugoideae*, *Scutellarioideae*, *Prostantheroideae*, *Viticoideae*, *Symphorematoideae*

Аннотации. В данной статье изложена систематическая классификация растений семейства Яснотковые (*Lamiaceae*) и вида *Thymus vulgaris*. Проведен анализ семейства, рода, вида и других таксономических единиц растения.

Ключевые слова: *Thymus vulgaris*, *Nepetoideae*, *Lamioideae*, *Ajugoideae*, *Scutellarioideae*, *Prostantheroideae*, *Viticoideae*, *Symphorematoideae*

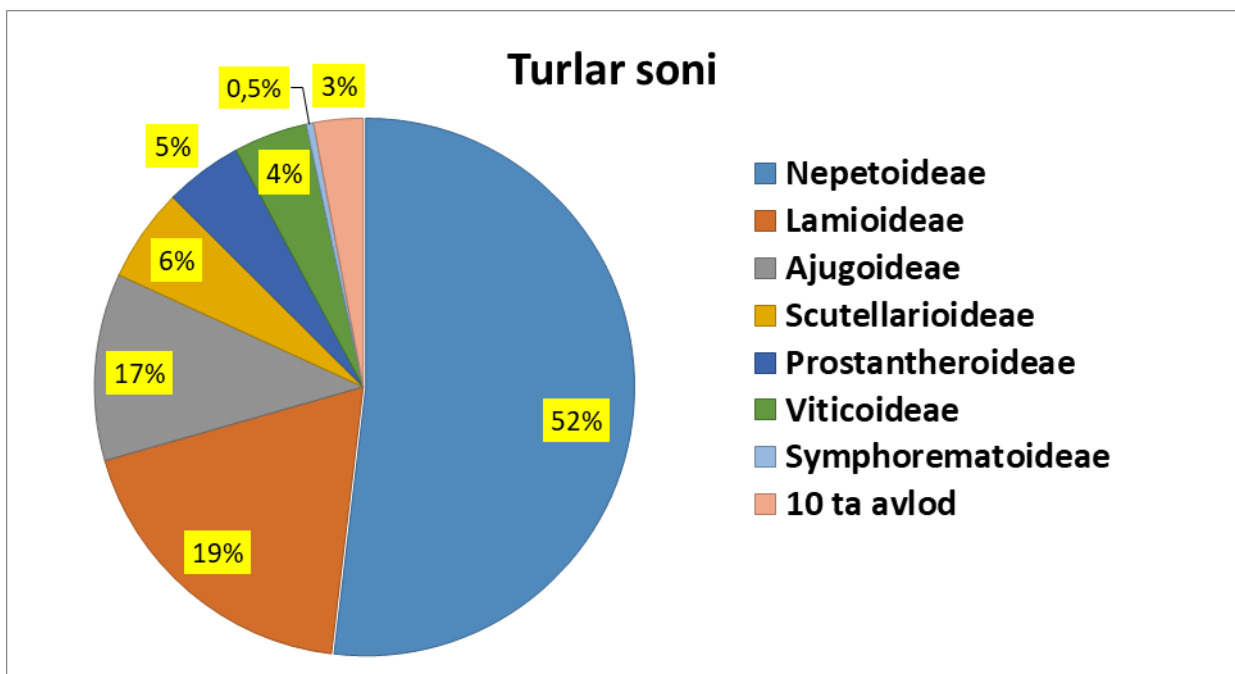
Annotation. This article presents the systematic classification of the *Lamiaceae* family and the *Thymus vulgaris* plant. The analysis includes the family, genus, species, and other taxonomic units of the plant.

Key words: *Thymus vulgaris*, *Nepetoideae*, *Lamioideae*, *Ajugoideae*, *Scutellarioideae*, *Prostantheroideae*, *Viticoideae*, *Symphorematoideae*

Gulli o'simliklar ichida Yalpizdoshlar oilasi dunyo bo'ylab oltinchi eng xilma-xil oila hisoblanadi. Yalpizdoshlar (*Lamiaceae*) oilasi – polimorf oilalardan biri bo'lib, 240 turkumga oid 7200 dan ortiq turi keng tarqalgan. O'rta Osiyoda 53 turkumga mansub 460 turi o'sadi. O'zbekistonda esa 214 ta turni o'z ichiga olgan 42 ta turkum uchraydi. Yalpizdoshlar oilasi asosan issiq va mo'tadil iqlimli mamlakatlarda keng tarqalgan bo'lib, faqat Arktika va Antarktidada uchramaydi. Bu oila vakillari juda xilma-xil bo'lib, ularning ko'pchiligi dorivor, ziravor yoki dekorativ o'simliklar sifatida tanilgan. *Lamiaceae* oilasi turlarning biologic

xususiyatlari, morfoligik belgilari va evolutsion taraqqiyotiga asoslanga holda yettita kenja oilalarga ajralgan. Lekin ulardan ikkitasi asosiy kenja oila sifatida tanilgan bo’lib, ular *Nepetoideae* va *Lamioideae* hisoblanadi.

- ❖ *Nepetoideae*
- ❖ *Lamioideae*
- ❖ *Ajugoideae*
- ❖ *Scutellarioideae*
- ❖ *Prostantheroideae*
- ❖ *Viticoideae*
- ❖ *Symphorematoideae*

1-rasm. Yalpizdoshlar (*Lamiaceae*) oilasining kenja oilalari va undagi turlar sonini foizlardagi ifodasi.

Nepetoideae kenja oilasi *Lamiaceae* oilasining eng katta kenja oilasi bo’lib, asosan ikki urug’li o’simliklarni o’z ichiga oladi. Bu kenja oilaning vakillari asosan Yevrosiyo, Shimoliy Amerika va tropik Afrikada tarqalgan. Shuningdek, *Nepetoideae* kenja oilasi taxminan 123 ta turkum va 3385 dan ortiq turni o’z ichiga

oladi. *Nepetoideae* o'tli, buta yoki kamdan kam daraxtsimon vakillari bilan ajralib turadi. Ular odatda aromatikdir, chunki ular tarkibida terpenoidlarning xilma-xilligi va mashhur rosmarin kislotasi mavjudligi. Ushbu kenja oila o'z navbatida 4ta yirik qabilaga bo'linadi:

- ✓ *Mentheae*
- ✓ *Ocimeae*
- ✓ *Elsholtzieae*

Mentheae qabilasi *Lamiaceae* oilasi va *Nepetoideae* kenja oilasi tarkibidagi boshqa qabilalar ichida eng ko'p sonli avlod va turni o'z ichiga oladi. Ushbu qabila vakillarining ko'pchiligi iqtisodiy va ekologik ahamiyatga ega va shuning uchun odatda ko'p olim va insonlarning e'tiborini jalb qiladi. *Mentheae* qabilasi taxmiman 60 ta avlod va kamida 2000 ta turni o'z ichiga olishi mumkin va ular ko'pligi sababli aniq raqmalarni aytish qiyin.

Shunungdek, *Mentheae* qabilasi, oiladagi yirik qabilalardan hisoblanib, *Thymus vulgaris* turini ham o'z ichiga oladi. Ushbu qabila aromatik xususiyatlarga ega va ko'plab dorivor va ziravor maqsadida ishlatiladi. Umuman olganda, yalpizdoshlar oilasining sistematikasi murakkab va yillar davomida sezilarli ravishda qayta ko'rib chiqilmoqda. Biroq, oilani tasniflashda foydalanilgan molekulyar axborotlar turli turlar o'rtasidagi munosabatlarni aniqroq tushinish imkonini beradi.

Thymus vulgaris turini quyidagicha sistemaga solish mumkin:

Bo'lim. Magnoliyatoifa (gulli, yopiq urug'li) o'simliklar (*Magnoliophyta* yoki *Angyospermae*)

Ajdod (sinf). Magnoliasimonlar (ikki urug'pallalilar) (*Magnoliopsida* yoki *Dicotyledones*)

Ajdodcha (sinfcha). Yalpizkabililar (*Labiadae*)

Qabila. Yalpiznamolar (*Labiales*)

Oila. Yalpizdoshlar (*Lamiaceae*)

Kenja oila. *Nepetoideae*

Qabilasi: *Mentheae*

Kenja qabila: *Menthinae*

Turkum: *Thymus*

Tur: *Thymus vulgaris*

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.A.Jo'rayeva (2009) “Dorivor o'simliklar atlası” o'quv qo'llanmasi. Toshkent: Noshir. (197-199)
2. H.K.Xolmatov, O'.A.Ahmedov, N.A.Musayeva (2017) Farmokonoziya va Botanika asoslari Toshkent: “O'qituvchi” (135-136)
3. Zokirov, T. (2002). O'zbekiston florasidagi dorivor o'simliklar. Toshkent: Fan
4. Gul, S.; Ahmad, M.; Zafar, M.; Bahodir, S.; Sultana, S.; Begum, N.; Shah, SN; Zaman, V.; Ulla, F.; Ayaz, A.; Microsc. Res. da Silva-Monteiro, FK; de Melo, JIM Flora, Paraíba, Braziliya: Subfamily Nepetoideae (Lamiaceae). Rodriguesiya 2020, 71, 1–22.
5. Harley, RMS; Atkins, AL; Budantsev, PD; Kantino, BJ; Kon, R.; Greyer, MM; Xarli, R.; De Kok, T.; Krestovskaya, R.; Morales, AJ; va boshqalar. Labiatae. Labiatada. Tomirli o'simliklarning oilalari va avlodlari VII. Ikki pallali gulli o'simliklar: Lamiales (Acanthaceae, shu jumladan Avicenniaceae tashqari); Kubitzki, JKY, Kadereit, V., Ed.; Springer: Berlin/Heidelberg, Germaniya, 2004; 167–275-betlar.